

PROLEGOMENA TO AN ANALYSIS OF EMINESCIAN POETIC LANGUAGE

Maria Kozak

PhD

Abstract: Eminescian poetic language confirms E. Coșeriu's conception of the fruition of poetry in the fullness of its functions, by recovering the originality of the language, thus orienting the process of establishing the poetic meaning. Until Eminescu, the descriptive function of language also dominated poetry. Signs and linguistic structures that carry meaning based on the word-object ratio (extraverbal reality) - from Ch. Morris's interpretation - are now becoming meaningful linguistic structures and structures. The poetic text builds its own referent, through the founding function of language. Besides the freedom to use any linguistic form - enriching for the poetic language - (archaic, regional, popular) created, the founding function of the language is restored.

Keywords: language, poetic, Eminescu, meaning, function

Reușita întâlnirii cu spiritul eminescian depinde în bună măsură de intuirea profilului său, și mai ales de curajul unei viziuni proprii. Încercăm o relectură a poeziei eminesciene pornind de la îndemnul lui Iorgu Iordan: „cel mai modest cititor ca și cel mai subtil dintre critici, va găsi mereu lucruri noi, sonorități și ecouri nerelevante de alții, căci pentru asemenea descoperiri se cere, înainte de toate, o sensibilitate personală, care, principial cel puțin, nu este apanajul unui număr restrâns de privilegiați.”¹

Nu ne putem apropia de Eminescu fără să-i fim recunoscători pentru „încercarea sublimă de a fixa limba română”², pentru că limba noastră e una dintre cele care „nu au luat de-a gata cuvintele, ci le-a făcut și prefăcut cu greu singură [...]. E frumoasă. Dacă a putut însenina o clipă pe Eminescu, să ne întoarcem cu încredere și noi la rostirea românească.”³ Afirmarea teoretică a ideii că limba modulează literatura a fost formulată în 1942, în revista *Gândul neamului* din Chișinău: „Destinele literaturii noastre sunt înscrise în primul rând în caracterele acestei limbi.”⁴ În *Prefața la Arta cuvântului la Eminescu*, D. Caracostea afirma că „se impune o relevare a acelor aspecte prin care limba comună, depășind simpla funcțiune a comunicării de idei, intră în domeniul expresivității.” Este vorba despre așa-numitul *lucru asupra cuvântului*. Cuvântul este o făptură vie. „Cuvintele [...] sunt foarte asemănătoare cu ființele, ele sunt chiar ființe. [...] Ele locuiesc în acea atmosferă abstractă, în care chiar și stelele cerului pătrund nu prin ele însele, ci prin numele lor. Prin numele frumoase pe care le poartă de obicei razele și lumina.”⁵

Ca și oamenii, cuvintele își au propriul destin, în funcție de limba în care se nasc, de cei care le locuiesc, de cei care le încarcă cu sens. „La început a fost Cuvântul!...” Călăuză spre esențe și descoperiri, loc de liniște și de trudă, acces la o ordine întemeietoare, Cuvântul rămâne o realitate mereu schimbătoare, dar durabilă, în esența lui. Puterea expresivă a

¹ I. Iordan, *Limba lui Eminescu*, în vol. *Limba literară. Studii și articole*, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 1977, p. 187.

² N. Stănescu, *Fiziologia poeziei*, Ed. Eminescu, București, 1990, p.357.

³ Constantin Noica, *Introducere la miracolul eminescian*, Ed. Humanitas, București, 2003, p. 237.

⁴ D. Caracostea, *Expresivitatea limbii române*, Ed. Polirom, Iași, 2000, p. 319.

⁵ N. Stănescu, *Fiziologia poeziei*, Ed. Eminescu, București, 1990, p.25-26.

cuvântului, vibrația lui lirică ne înscriu într-o călătorie spre înălțimea și adâncimea sentimentelor: magia unor fraze, emoția, spontaneitatea înaintază dincolo de cuvinte. Cuvântul – tânjire după frumos și tânjire după adevăr, nu poate îmbătrâni. Natura cuvintelor este eternă, pentru că ele nu au timp.

Poetul nu mânuiește cuvinte ci explorează potențialități afective și întemeietoare ale limbajului. Fețele cuvântului - fizionomia, consistența, constituția, aspectul concret sau abstract, intensitatea și expresivitatea, caracterul afectiv sau intelectual participă la viața sensului unui text poetic; o generează în temporalitatea creației și o regenerează în temporalitatea receptării. Din această perspectivă, credem, vorbește N. Stănescu de o posibilă *fiziologie a cuvintelor*: „cuvintele sunt organizate în două mari neamuri,[...], în două continente ale sferei pe care o locuiesc. Sunt organizate în gândirea în imagini și în gândirea în noțiuni.” „Numai poezia se confundă uneori cu însăși coloana vertebrală a gândirii în imagini. Ea mi se pare cea mai apropiată de esența abstractă a cuvintelor.”⁶ Cuvântul – în momentul stabilirii lui ca semn poetic, prin caracterul său obiectiv și prin individualitatea lui subiectivă deopotrivă, produce realitate. Caracterul general al limbii modelează cuvântul. Limba trebuie privită înainte de toate sub aspectul creativității, care îi definește esența și prin care se deschide întemeierii de noi realități, ceea ce este propriu, prin excelență, cuvântului poetic. Prin aceasta, iau naștere în limbă semnele unui stil poetic; lexicul se constituie în nucleu al comunicării poetice – semantic, sintactic, fonetic, ritmic. „Limba condiționează poezia”, „structura limbii condiționează expresia literară”, consideră D. Caracostea. Poezia dezvăluie valoarea expresivă a acesteia, viața limbajului. În poezie, cuvântul nu evocă, nu numește o viziune materială, el creează o sugestie, o atmosferă.⁷ Cuvântul semnifică, iar „semnificația nu este altceva decât această transpunere dintr-un nivel al limbajului în altul, dintr-un limbaj într-un limbaj diferit, iar sensul este tocmai această posibilitate de transcodare.”⁸ Sensul devine încărcătura transportată de cuvânt. Pentru a vedea e de-ajuns cuvântul: „Cuvântul vede lumina, dar, spre diferență de ochi, cuvântul o reține în el.”⁹

Cuvântul din limba neutră, ajuns să se împărtășească din profunzimea și complexitatea operei eminesciene, se înscrie în durată. Cuvintele, la Eminescu, nu se perimează, pentru că structura lor a atras cu precădere un fond primordial și etern în același timp. „Limbajul poetic și poezia românească ajung prin Eminescu, la conștiința de sine.”¹⁰ „Abisul îl așteaptă pe poet atât în arătările ființei, ființării, cât și în înfățișările ființei cuvântului; la Eminescu apar scânteieri, fulgerări, iluminări care înseamnă în sensul vechi românesc – *arătare*.”¹¹ El ne arată poezia în haine de sărbătoare, smulgând cel dintâi „limbajul poeziei dintre limitele închise ale limbii literare, acordându-i pentru prima dată autonomie.[...] Limbajul poetic eminescian își dezvoltă propria structură între coordonatele unei libertăți superioare – fiind condiționată exclusiv de legi ale semnificării poetice – în selectarea și combinarea elementelor lingvistice convertite în semne poetice [...], le înrădăcinează în lirismul său specific, prin acel proces complex în care limba își convertește funcția de comunicare pur lingvistică în comunicare estetică.”¹² Cuvântul - latura sublimă a comunicării, devine scriere,

⁶ N. Stănescu, op. cit., p. 27-28.

⁷ „Niciodată nu luăm îndeajuns în considerare că o limbă nu poate fi decât simbolică și imaginară, în sensul că obiectele nu sunt exprimate direct, ci în reflexul lor”, spune Goethe (apud. D. Caracostea, op. cit., p. 268).

⁸ A.J.Greimas, *Despre sens. Eseuri semiotice*, trad. și prefață de M. Carpov, Ed. Univers, București, 1975, p. 27.

⁹ N. Stănescu, op. cit., p. 349.

¹⁰ D.Irimia, *Limbajul poetic eminescian*, Ed. Junimea, Iași, 1979, p. 457.

¹¹ M. Cimpoi, *Lumea ca o carte*, Ed. Fundației Culturale Ideea Europeană, București, 2004, p. 192.

¹² D. Irimia, op. cit., p. 452.

adică loc al existenței: „totul este scriere. [...] compuși din litere ciudate, noi suntem cuvinte scrise. [...] noi, [...] prin curiozitate și prin destin, suntem predestinați de-a citi întruna.”¹³

Limbajul poetic nu e un dicționar, ci un stil. Adâncind ceea ce stă în firea limbii se naște limbajul poetic. Cuvântul – semn care evocă o noțiune sau o imagine - ajunge să înglobeze un stil, în/prin care prinde firea limbii. Ca semn poetic, „cuvântul scris tinde să-și piardă proprietățile sintactice, integrându-se unei morfologii pure, în care o propoziție sau chiar o frază întreagă are valoarea funcțională a unui singur fonem. Astfel, în structura unei poezii, grupurile de cuvinte transportă un *ce* aparte, un supra-cuvânt sau mai bine zis un necuvânt.”¹⁴ Cuvântul devine *necuvânt* întrucât scopul scrisului nu este perfecționarea cuvântului, ci mesajul pe care îl poartă acesta, descătușarea ce se produce prin rostirea lui. „Dincolo de ușurarea adusă de vorbire, ca descătușare a gândului sau ca mărturisire și proiectare a suferinței proprii pe ecranul artei literare, există o alinare directă, imediată, prin cuvinte pure și simple. A da nume lucrului, a spune patimii *patimă* și urâtului *urât* înseamnă de la început a îmblânzi și a stăpâni, într-un fel, nesuferitul. Urâtul capătă formă, devine[...] aproape *frumos* după limba noastră.”¹⁵ La Eminescu „îndărătul magiei cuvântului său se află un act demiurgic, ce are ușurința și grația gestului creator al lui Dumnezeu.”¹⁶ Poetul a instituit, prin actul creator, un echilibru între viziune și reprezentare, între sentiment și gândire, între planul semantic și planul expresiei, într-un ritm magic al cuvintelor esențiale. „Unul din marile secrete ale lui Eminescu este acela de a fi pătruns *înăuntrul cuvântului*, în cutia sa de rezonanță, unde i-a surprins ca nimeni altul toate tonurile posibile, cu întreaga bogăție de sensuri, subsensuri și semnificații, pe care le-ar putea scoate din adânc fiecare vibrație a sa.”¹⁷

Cuvântul la Eminescu, tinde să transforme particularul în universalul în stare să reflecte esența, ideea. Atmosfera eminesciană, farmecul vrăjit al luminii de lună, susurul limpede și înalt al apelor, cornul sunând a iubire...și-a moarte - „acesta este *farmecul* înfăptuit de un cuvânt, care le restituie *lucrurilor* [...] nevinovăția lor extatică.”¹⁸ „Noțiunea în poezie are funcția fonemului în cuvânt, funcția literei în cuvântul scris.”¹⁹ Poezia este o revelație și un univers, dimensiune fundamentală a sufletului uman, taină și lucrare de sine stătătoare. Toma d'Aquino mărturisea că frumosul e splendoarea adevărului. Adevărul ascuns în cuvinte - mărturie a omului despre frumusețea lucrurilor. „A vorbi despre limba în care gândești, a gândi-gândire nu se poate face decât numai într-o limbă - în cazul nostru a vorbi despre limba română este ca o duminică. [...] Limba română este patria mea”²⁰, rostea Nichita Stănescu. În patria de cuvinte a limbii române, Eminescu s-a așezat pentru totdeauna. „Ceea ce constituie, într-adevăr, valoarea limbajului unui poet este lexicul: cuvintele, iar nu fonetica sau gramatica, ajută la exprimarea conținutului nostru sufletesc de gândiri și simțiri.”²¹ Logosul, semnificant și semnificat, rămâne în știința limbii element esențial.

Limbajul poetic eminescian prin deschiderea înspre dimensiunea adâncă a limbajului confirmă concepția lui E. Coșeriu despre fructificarea în poezie a limbii în deplinătatea

¹³ N. Stănescu, op. cit., p. 495; A. Schopenhauer spunea că „orice carte cât de cât importantă trebuie recitită imediat”; după Vladimir Nabokov: „Nu poți citi o carte, o poți doar reciti.”

¹⁴ N. Stănescu, op. cit., p. 360.

¹⁵ C. Noica, op. cit., p.235.

¹⁶ Rosa del Conte, *Eminescu sau despre absolut*, Ed. Dacia, Cluj, 1990, p. 373.

¹⁷ E. Papu, *Din clasicii noștri*, Ed. Eminescu, București, 1977, p. 120.

¹⁸ Rosa del Conte, op. cit., p. 218.

¹⁹ N. Stănescu, op. cit., p. 35.

²⁰ Idem, op. cit., p. 357.

²¹ I. Iordan, op. cit., p. 201.

funcțiilor sale, prin recuperarea originalității limbii, orientând astfel procesul de instituire a sensului poetic. Până la Eminescu domina și în poezie funcția descriptivă a limbajului. Semne și structuri lingvistice *purtătoare* de semnificație în baza raportului cuvânt-obiect (realitate extraverbală) - din interpretarea lui Ch. Morris - devin acum semne și structuri lingvistice *generatoare* de sens. Textul poetic își construiește propriul referent, prin funcția *întemeietoare* a limbajului. Pe lângă libertatea de a folosi orice formă lingvistică - îmbogățitoare pentru limbajul poetic - (arhaică, regională, populară) creată, se recuperează funcția întemeietoare a limbii.

„Nu noi suntem stăpânii limbei – scria Eminescu în Ms. 2275 B -, ci limba e stăpâna noastră. Precum într-un sanctuar reconstruim piatră cu piatră tot ce-a fost înainte – nu după fantazia sau inspirația noastră momentană, ci după ideea, în genere și în amănunte, care-a predominat la zidirea sanctuarului – astfel trebuie să ne purtăm cu limba noastră românească. Nu orice inspirație întâmplătoare e un cuvânt de-a ne atinge de această gingașă și frumoasă zidire, în care poate că unele cuvinte aparțin unei arhitecturi exotice, dar în ideea ei generală este însăși floarea sufletului etnic al românimii.”²² Eminescu rămâne Poetul despre care vorbea D. Caracostea ca împlinind destinul unei limbi.

BIBLIOGRAPHY

1. Călinescu, G., *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Ed. Minerva, București, 1986
2. Cimpoi, M., *Esența ființei: (mi)teme și simboluri existențiale eminesciene*, Ed. Gunivas, Chișinău, 2003
3. Ciopraga, C., *Poezia lui Eminescu. Arhetipuri și metafore fundamentale*, Ed. Junimea, Iași, 1991
4. Conte del, R., *Eminescu sau despre absolut*, Ed. Dacia, Cluj, 1990
5. Drăgan, Gh., *Poetică eminesciană*, Ed. Junimea, Iași, 1989
6. Irimia, D., *Limbajul poetic eminescian*, Ed. Junimea, Iași, 1979
7. Mănuță, D., *Pelerinaj spre ființă. Eseu asupra imaginarului poetic eminescian*, Ed. Polirom, Iași, 1999
8. Mihăilescu, D. C., *Perspective eminesciene*, București, 1982
9. Noica, C., *Introducere la miracolul eminescian*, Ed. Humanitas, București, 1992
10. Tarangul, M., *Intrarea în infinit sau dimensiunea Eminescu*, Ed. Humanitas, București, 1992
11. Tohăneanu, G.I., *Eminesciune. Eminescu și limba română*, Ed. Facla, Timișoara, 1989

²² Cf. M. Eminescu, *Fragmentarium*, ediție de Magdalena D. Vatamaniuc, București, EȘE, 1981, p. 241.